

MAGYARORSZÁG A NÉMET KÖZVÉLEMÉNYBEN

ANÉMET KÖZVÉLEMÉNY az utóbbi években sokat foglalkozik bőző kulturális megnyilatkozásokon: Szent Imre éven., Penkongresszuson stb. és az európai chronique scandaleuse kisebb-nagyobb botrányain: frank-ügyön, Tiszazúgon, Biatorbágyon túl — politikai és gazdasági kérdések állnak.

Egy ponton: a békeszerződések revíziójának kérdésében, a magyar s német közvélemény állásfoglalása meglehetősen azonosnak látszik. A közös törekvéseket egyelőre nem nagyon zavarják a Nyugat-Magyarország s a magyarországi németiség körül lappangó ellentétek, sőt Magyarország határozott magatartása és revíziós mozgalmi általában mintaképpül szolgálnak.

Annál több vitára ad okot a Dunavölgy gazdasági sorsa, német fogalmazásban: Mitteleuropa. Németországnak Kelet-Európában erős politikai és gazdasági érdekei vannak; e keletre irányuló erőnek csak egyes állomásai a középkor s a XVIII. század német települései, a szepesi, erdélyi, dunaparti német kereskedővárosok kifejlődése, vagy a bagdadi vasút s a középeurópai vámszövetség. Végső tartalma az a törekvés, hogy „a Dunán az osztrák s ezzel együtt a német zászló legyen az irányadó“. Magyarország e kérdéscsoportban, sajnos, részletjelenség csupán, az érdeklődés a középeurópai gazdaság egészére irányul. Publicisták, előadások, munkakörök s könyvek állandóan visszatérő vitáiban három álláspont látszik kikristályosodni.

Az első Kossuth víziója: a dunai népek önálló, független szövetsége; Szent István államának új változata: új Hungária vagy Dunakonföderáció. Tájékozott németek a legnagyobb kétellyel s némi kajánsággal nézik e gondolatot, ha mint lappangó veszélyt számon is tartják. Ügy látják, a habsburgi „divide et impera“, az elvadult sovinizmus, a népi gyűlölködés oly szakadékokat ásott a társadalmi szerkezetükben is lényegesen eltérő „kispolgári, feudális és paraszt utódállamok“ közé, melyeket egy-két év nyomorúsága be nem temethet. Mivel egy sincs köztük, amelyik hatalmi súlyával kristályosodási pont lehetne „a nagyhatalmak megegyezésére várnak, ezeknek sakkfigurái lettek“.

Ez magyarázza, hogy a német közvéleményben csak a Tardieuterv veszélyei vertek igazán mély visszhangot. Ha régebben voltak is olyanok, akik a dunai kérdést német szempontból lényegtelennek, sőt áldozatot kívánónak látták, most egyértelműen vették fel a harcot a francia politika ellen, mely a dunai anarchiát Németország ellen irányuló szándékkal kívánta megszüntetni. A terv képviselőinek

volt mit hallaniok politikai kalandorságról, a gondolat gazdasági lehetetlenségéről, Franciaország ez utolsó kísérletéről, hogy a Dunavölgyet végleg kiszolgáltassa a cseheknek, hogy középeurópai szövetségi rendszerét, ezzel saját hatalmi fölényét s kölcsöneit biztosíthassa.

A német elgondolás ezzel szemben: Mitteleuropa; Németország és az utódállamok gazdasági szövetsége. Ennek határai egyelőre meglehetősen változók, magva azonban Németország, Ausztria és a Dunamedence lenne. E keretben a nyugati ipar s a keleti földművelés kiegyenlítődnek, természetesen a német ipar fölényének jegyében. A Dunavölgyben két népcsoport jutna fontossághoz: elsősorban az ottani németiség, a német gazdasági hálózat kiépítésének alapja, másodsorban a magyarság, mely központi helyzeténél, politikai hagyományainál fogva a keleti rész politikai szervezője lehetne.

A magyarsággal szemben kétoldalú magatartást eredményez ez az álláspont. A háborús fegyverbarátság és a közös megalázottság érzelmi motívumain túl érdekében áll a németiségnek, hogy támogassa, erősítse azt az övét, mely földrajzi s népi helyzeténél fogva kettészakítja az ősi ellenség: a szlávok nagy tömegeit. De az esetleges segedelemért politikai ellenszolgáltatást kér: a német kisebbségek függetlenségét s a magyar politika határozott németbarát színvállását. Ezek a mozzanatok magyarázzák azt a nagy érdeklődést, mellyel a németiség figyelemmel kíséri a magyar gazdasági, társadalmi, politikai élet változásait és azt az epés hangot, mellyel sajtójuk a német-osztrák vámunióval kapcsolatos tartózkodásunkat s az utóbbi idők francia, lengyelbarát s németellenes nyilatkozatait fogadta.

DE MINDEZ POLITIKA: nemzeti, gazdasági erőkkal, mintegy személytelen nagyságokkal számol, a táj, a nép, a műveltség jellegéről alig mond valamit. Mi pedig éppen ezt keressük: mily nyomot hagyott ezeréves európai létünk, a történelem és a jelen kapcsolatai, a rokon- s ellenszenv erőjátéka a német nép szellemében. Nem elsősorban politikai okulás, nem az idegenforgalmi talaj puhatólása miatt, nem is azért, hogy — mint szokás — a nemzeti hiúságot legyező udvariassági nyilatkozatokat gyűjtsünk vagy balítéleteken botránkozzunk, hanem önismeret céljából. A szétszórt sok apró vonás határozott képet ad: mintegy a magyar táj, nép, kultúra mítoszát, amint egy idegen nép szellemében tükröződik. A kép teljessége, terjedelme, érzelmi hangsúlya természetesen tájak, világnézetek, politikai csoportok, társadalmi és művelődési osztályok szerint változik. A jobboldal felfogása egyre élesebben elkülönül a baloldalétól, a protestáns németiséget más érdekli, mint a katolikus. De ezeken a változatokon túl is, az egyesek tudatában élő vonások rendszeresen két egészen különböző képhez tartoznak: egyik a felületes, pár szóval élesen jellemző néptípus, a másik az apró, rendszertelen, de valóságemlékekből összetevődő mélyebb kép.¹

¹ 1931—32-ben 200 kérdőívet töltöttem ki a berlini Magyar Intézet magyar tanfolyamainak résztvevői: az egyetem hallgatói s tanárai között. A következőkben nagyrészt erre az anyagra, s a berlini Magyar Intézet könyvtárának újságcikkgyűjteményére támaszkodom.

SZOKÁS NÁLUNK FELHÁBORODNI, ha a világ valamely sarkában a magyar szóhoz első kapásra a paprika, a csárdás, a cigány vagy chikosch képzete kapcsolódik. Mintha mi nem úgy tudnék, hogy a cseh vörös, gyáva és kellemetlen kispolgár, a román hegyi móc vagy tolvaj tisztviselő, a német szórakozott, esemyős magántudós vagy bőmadrágos, vadászkalapos, sörhasú turista, a jenki bokszol, gumit rág, leköp a felhőkarcolóról s azt mondja all right, a franciák a szellem s pikantéria mosdatlan mesterei, az olaszok jóhangú fasiszták s a török basának nagy a hasa. Pedig ezek az alakok is mind ahhoz a panoptikumhoz tartoznak, melyben a különböző népek karikatúrái között ott áll a paprikás, gatyás magyar is. Vicclapok, színház, mozi, kolportázsirodalom nélkülözhetetlen alakjai ezek s éppen közérthető, tetszetős élességük, vidám általánosításai s erős hangulati telítettségük miatt népszerűek. Bizonyos, hogy a magyarságról kialakult divatos képnek valóságalapja is van, jellegét, érzelmi hangsúlyát azonban hordozói adják meg. A színes riport, a magyaros operett, a mozi, a kereskedői reklám, s nem kis mértékben a magyar idegenforgalmi propaganda is elsősorban a vonzó exotikumot, a derűs vonásokat hangsúlyozza.

Berlin mondén középpontjában a kávéházakból cigányzene szól, a Weisz-csárda után a Cigány-pince, s — ez sem hiányozhat — a Mikoschhoz címzett mulató következik. Az utcákon újra meg újra feltűnnek a „Magyar rapszódia“, a „Csikóshercegnő“, „A szív melódiája“ vagy a „Csárdás a Clouban“ nemzetiszínű hirdetései s ha beülsz egy zenés-kávéházba, még tán ma is megkérdezi a suttogó bariton: „Wissen Sie, dass ungarisch sehr schwer ist?“ vagy közli veled, hogy „Honvéd banda jár a Stefánián“. Igaz, a színházakban a „Torockói menyasszony“ váltotta fel a „Viktóriát“ s az „Aranyóra“ a „Liliomot“, de legismertebb gáláns kiviteli cikkeink közt még ma is a bűbajos színicsillagokat emlegetik, a rikkancsok Alpár Gitta legújabb botrányát kürtölik, s még ma is divatos a német utas meséje, aki üresen találta Budapestet, mert minden pesti Berlinbe telepedett.

E divat-magyarság első arca az operett. Rákóczi-induló, lump arisztokraták, tüzes és kikapós nők. Cigányok húzzák a tuszt, belép Marica grófnő, a Csárdáskirálynő, fess huszárokkal. Tüzes udvarlás, lovagias ügy, kis botrány, utána a munka diadala, vagy a megtért főúr; kis valcer, kis érzelmesség, magyar ballet, pruszlikkal, roko-lyával, piros csizmával, Lehár, Kálmán Imre, a K. u. K. szép napok édes emlékei...

De fordul a kép: megjelenik Budapest, a színes cikkek „ittas, mámoros városa“. Az előkelő riporter, friss kalandvággyal, de európai fölényel s hanyag eleganciával szívja egyiptomiját s a Dunapalota finom kávéja mellől kinéz az estébe mosódó budai hegyekre. „A csillagok, a hold, az égi és földi fények elmerülnek a Duna sötét áramában ... Tarkakendős cigányasszonyok járkálnak s tüzesszemű, hálóharisnyás mondén úrinők... Valahol s mindenütt cigányok hegedűje sír, édes fáradt levegő, álmosító s izgató egyszerre... A hangulat egyre forróbb, éjfélkor kialusznak a lámpák s Vénusz asszony marad a Korzó győztes istennője“.

De Budapesten túl már pusztá van, Kelet európai határa; barna, kiégett táj, marhacsordák, ménesek, egy-egy fa, egy-egy falu, nagy vásárok, sok dinnye, gémeskutak; a délibáb sátrakat ingat, melyekben szabadság, népviselet s féreg lakik; itt-ott tüzek az éjszakában, körülöttük kolduló cigányok; itt látható a pusztá királya a csikós is, méltóságos, mint egy magyar úr, pipál, néha köp, soha nem beszél, de néha megrázza fokosát...

Nem szabad elfelednünk, hogy e képek érzelmi tartalma inkább rokonszenv, mint gúny s lenézés, sok vágy van bennük, némi kis svihákság s egy parányi irigység. Igazságtalanság volna nem látni, hogy csak a felületen mozognak, hogy nem ritkán magyar közvetítéssel terjednek s hogy a magyar közvéleményben is élnek. A németek többet is tudnak rólunk. Valóban, nem egy némettel találkoztam, aki jobban ismeri ügyeinket, mint sok külföldi s hazai magyar.

Ez A MÉLYEBB, IGAZABB természetesen nem oly egynemű s nem oly általánosan ismert, mint a fent vázolt. A politikust elsősorban politikai, a közgazdászt gazdasági, a tudóst szaktudományi kérdések foglalkoztatják. A tervszerű felvilágosítás sem tud megnyugtatóan teljes képet adni. Az mindenesetre bizonyos, hogy a német szakkörök általában elég tájékozottak, az egyes kérdéscsoportoknak megvannak a maguk specialistái, ezek nem egyszer magyarul is tudnak s számontartják az érdekkörükbe tartozó jelenségeket. E tudományos érdeklődés központi szerve a berlini egyetem Magyar Intézete s folyóirata az Ungarische Jahrbücher.¹ A német lelkiismeretesség e ponton valóban tiszteletreméltó; komoly lexikonokban, tudományos kézikönyvekben, még az iskolakönyvek nagyrésztében is kevés a téves adat. Hogy politikailag érzékenyebb területeken a német tudomány is a német érdekeket képviseli, azon nincs mit csodálkozni.

Mindez azonban csak a szakemberek kisebb körére vonatkozik, nem a nép szélesebb rétegeire.

Ezek jórészt német forrásokból merítenek: folyóiratokból, könyvekből, leginkább azonban újságokból. S ha érezhető is e téren némi tisztulás, ezek a források nem egyszer megbízhatatlanok: a „Népfőiskolák“ tömegműveltségét, a népszerű tudományt, a „Világot dióhéjban“ feltaláló gyorstalpalók művei. Stílgöngyökkal segítenek ott, ahol hiányzik az adat, szellemeskedéssel ott, ahol szórakoztatónak kell oktatni, politikai s világnézeti szempontjaikat tartózkodás nélkül érvényesítik.

Magyar részről kettős forrás táplálja e képzeteket. Egyik a külföldi magyarság. Ez vette át a reformáció magyar tanulóinak s a magyarországi németiség polgári rétegének közvetítő szerepét.² Tudnivaló pl., hogy Berlinben körülbelül 6000 magyar él s hét különböző magyar egyesület működik. Ennek a magyarságnak sokszínű csoportjában régi telepések, emigránsok s a magyar gazdasági válság követ-

¹ V. 6. J. T. Farkas: Deutsche Zeitschriften des Ungarnkunde. Ungar. Jahrbücher XI. köt. I. füz.

² Pukánszky Béla: Magyar-német szellemi kapcsolatok. M. Sz. IX. 227. 1.

keztében külföldre kerültek; nagykapitalisták, művészek, kispolgárok, munkások s munkanélküliek vegyülnek; szellemi alkatának, mozgalmainak, a magyarsághoz s a németiséghez való viszonyának vizsgálata külön tanulmányt érdemelne. Másik forrás a hivatalos Magyarország: követség és konzulátusok; a berlini Collegium Hungaricum, a csendes kulturális hódítás egyik központja s az idegenforgalmi irodák, a hangosabb propaganda szervei. A mondottak alapján érthető egyrészt sok rokon- s ellenszenv személyes háttere, pl. az emigrációval kapcsolatos csoportok ellenséges magatartása,¹ másrészt az ismeretek egy részének „hivatalos“ jellege vagy idegenforgalmi befolyásoltsága.

Német s magyar forrásokhoz járul még a személyes élmények jelentős sora. A németek szeretnek utazni, újukról írásban s szóban részletesen beszámolni. A részletjelenségek sokrétű, ellentmondásokkal, de étellel is tele világa ez; belső összefüggéseit nehéz felismerni, de minden tanult ismeretnél mélyebbre gyökerezik. Az utazó vendég a legjobb hírharang s a legnagyobb ellenség.

A FÖLDRAJZI ADATOKAT ritka ember tudja pontosan; Magyarországról is inkább csak általános képzetek élnek. Körülbelül el tudják helyezni a térképen s a leglényegesebb földrajzi támpontok: a Kárpátok, a Duna, a Tisza, Budapest, a nagy magyar Alföld, s a szomszédok ismeretesebbek. Nagyságra Bajorországhoz, vagy Svájcához hasonlítják, területét a háború előtt 200—500.000, ma 50—100.000 km²-re, lakosainak számát 20—30, illetőleg 6—10 milliónyira teszik. A németiség jó része tudja, hogy Trianon egy harmadára csökkentette s természeti kincsei nagy részétől megfosztotta az országot. A földrajzzal behatóbban foglalkozók világosan látják a Dunamedence nagyszerű földrajzi egységét s a magyarlakta központi részek összefogó szerepét. Ha elő is fordul, hogy a „germán táj“ elfogult rajongói ezt a „Hintereurópá“-nak nevezett területet csupán nagy tájak ütközőpontjának, egymást keresztező ellentétes elemek zűrzavarának mondják, a tárgyilagos tudomány látja ennek a szlávországba nyúló zárt félszigetnek szerves összefüggését a nyugati, elsősorban német vidékekkel.

De ezek inkább csak a lexikonok adatai s a geográfusok tudománya. Mi pedig a táj „költészetét“ keressük: a magyar vidék szimbólikus, emlékekkel, érzéssel a hangulattal telített képét.

A Magyarországról szóló útleírások ismételtén visszatérő nyitánya a Bécs—budapesti hajóút. Ha a német utas valamelyik karsú fehér dunai hajón ringatózva számba veszi emlékeit, a Duna-mithosz veszi körül: az a meséből, legendából, költészetből és hagyományokból szőtt különös varázs, mellyel a német romantika vette körül e „népeket összekötő“ folyó partjait: a Nibelungok, a burgundi királyok, Hagen von Tronje és Attila, Klingsohr és a wartburgi dalnokverseny, a szentföldi zarándokok, majd a törökvilág változó képei, a Habsburgok roppant vágyai és cselszövényei: a kaland, a vonzó idegenség romantikus világa.

¹ Lásd részletesen Mályusz Hlemér: Vörös emigráció. Bp. 1932.

Pozsony mozgalmas városképe egy pillanatra ellentmond ennek a képnek: hisz ez tisztára Középeurópa. De azután a Duna végtelen méla füzesei jönnek, a párás, mozdulatlan partok; egyhangúságukat alig törli meg egy-egy folyó torkolata, vagy egy-egy különös falucska fehér foltja. Az utas a pusztára gondol, a keleti mozdulatlanságra, úgy érzi, útja valami rejtőzködő magányosság felé vezet. Midőn a hajló nap fényében feltűnik Esztergom, már a keleties, délies elemeket szimatolja: még olasz tájakra emlékszik s az európai keresztény kultúra lehelletét érzi, de már keleti sajátosságot keres a táj ragyogó színeiben, az oromra épített kupola uralkodó pompájában s méltóságos zárkózottságában. S ha bejárja az országot, Európának és Ázsiának ugyanezen vegyületét, nyugati s keleti színek ugyanilyen kettősségét nyomozza az egész magyar tájban.

A Dunántúl vidékein jár, e szelíd pannon lankákon, ahol Marcus Aurelius írta meditációit. Az ősi monostorok tövéből, Sopron, Szombathely csendes utcáin otthonosan, Középeurópában érzi magát. A „tündér! szépségű“ Balaton a Bódeni-tóra emlékezteti s hosszú nyárfasorai, e „magyar ciprusok“ alatt nem egyszer szinte megfordítja Babits verssorát: „s Tolna nevetett mint Avignon...“ De a Balaton partján, tiszta s kulturált fürdői szomszédságában, ott látja a delelő marhacsordákat, a határtalan nádasokat, Lenau ihletőit; Pécs román székesegyháza mellett a minaretet; Dunántúl szőlős lankáin túl a végtelen Alföldet: roppant falu-városait, melyeknek klinikája, Márkus-tere csak annál jobban kiemeli keleti jellegüket; szinte népvándorláskorabeli vásárait, fehérremeszelt hosszú, földszintes agyagházait, tanyáit; a gémeskutakat, a szóltan méltóságos, festői viseletű embereket, az üvegesen ragyogó tüzes atmoszférát; a pusztát: a keleti csend, végtelenség, nyugalom és melankólia hazáját.

Azok a németek, akik nem jutnak le a magyar vidék tájaira, Budapest arculatán is felfedezik e kettősséget. Az esti megérkező — ha szerencséje van — tündéd panorámát lát: az éjjeli Dunát, a pesti part ragyogását, a „fényes sötétben“ lebegő Mátyás-templomot, a Citadella fénytömbjeit, az Erzsébet kilátó távoli cukorsüvegét. Ezen túl: sürgő esti életet, elegáns vagy kevésbé elegáns szállodákat: nagyvárost. De másnap már színeződik a kép..

A város elhelyezkedése a tájban, a Vár s a hidak Prága emlékét idézik, a körutak, középületek Bécsre, az emlékművek nemzeties páthosza Párizsra emlékeztet, a mozgalmas utcák, a nagy hotelek, az élénk forgalom a világvárosok állandó jellemzői. De ezeken az emlékeken kívül valami sajátosan jellemzőt is érez az utas: valami színészes bohémság s valami kemény, határozott formáló-akarat súrlódását, a város és falu összeolvadásának nyomait; naív színöröm s reprezentáló pompa vegyülését; valamit abból, amit fleur d’Asienek szoktak nevezni. Ez a kettősség szinte jelképesen nyilatkozik meg Buda és Pest elhatárolásában: Buda úgy tűnik fel, mint az európai történelem, a kormányzó akarat s a polgári hagyományok fellegvára; Pest a hegyekig hatoló pusztalakók s a modem nomádság hangosan nyüzsgő táborának látszik.

Valóban: Budapest a külföldi előtt a magyarság egész szellemét reprezentálja, mintegy gyűjtőpontba sűrítve. S aki a magyar vidéken

még csupán mint kíváncsi érdeklődő figyelte a táj változó színeit, azt most a főváros állásfoglalásra bírja. Nem csak szemlél már, de ítél is.

A városról általános elragadtatással nyilatkoznak a németek. Dicsérik gyönyörű fekvését, délies ragyogását, tiszta nagy utcáit, középületeit, hatalmas fürdőit, lakosai udvariasságát s vidám vendégszeretetét. Négy motívum tér vissza állandóan. Az éjjeli Duna a Gellérthegyről, ez a „Canale grande-nál is tündéribb fényjáték“. A Vár csendes és előkelő világa, melyben a jelent kormányzó akarat mellett halkán álmodik a mult, a törökség s a biedermeier emléke. A Korzó, Európa mondénjeinek s nyárspolgárainak ez ingyencfalatja: a budapesti kaland-kaviár. Végül a Margitsziget, a pihenés e „boldogok szigete“ fürdőivel, gyógyforrásaival, játszótereivel, mulatóival, arnyékos ligeteivel s virágaival.

De az igenre ott a nem is; némi gúnnyal hangzik a kérdés: ki látta már az építészet ilyen összevisszaságát, az ú. n. „Jugendstil“ ily tiszta tenyészetét, az ízlésnek ily eltévelyedéseit? „Miért kellett a Mátyástemplomot gótizálni, majd barokk malterrel elfedni s miért kellett hajóját tarkára festeni, hogy a történelem félhomályos misztikumát varázsolják a feltalált király sírja köré?“ Miért kell a ragyogás mögött piszkos mellékutcákba fordulni, miért laknak oly egymásra zsúfoltan az emberek a pesti bérkaszányákban, a „keleti karaván-szerályok e furcsa utódaiban?“ Csaknem túl szép már ez a város, nagyon is tudatosnak látszik pompája; festi magát, mint egy barbár nő. Eleganciája hivalkodó s házain még alig száradt meg a malter.

A német tudja: Budapest még ma is Európa keleti bástyája. De rokonszenve mögött ott a védekező, elutasító magatartás: némi lenézés, némi ellenszenv s egy kis óvatosság keveréke. Ez a magatartás nem mai keletű, történelmi előfeltételei vannak s végigkísérhető a magyarság európai századainak egész folyamán.

A TÖRTÉNETI KAPCSOLATOK gazdag világa túlnő kereteinken; az érintkezések változó területei, a közvetítők sokrétű csoportja mögött annak az állásfoglalásnak jellegét, gyökereit s változásait keressük, melyet a németiség a magyarság egészével szemben mutatott. Az ismeretek anyaga a fejlődés folyamán egyre gyarapszik. Megfigyelhető, „hogyan váltja fel lassanként a tipikus leírásmódot az egyénítő, hogyan veszik észre a tudósítók, akik előbb csak a közvetlenül átélhető motívumokat, az állami és hadi dolgokat látták, a magyar tájat, erdőt és síkot, a gyümölcsöket, a növényzet gazdagságát, azután az életet, az erkölcsöket, szokásokat, táncot, zenét és nyelvet“.¹ De az ismeretek gazdagodása mögött állandóan visszatér a magatartás említett kettőssége.

Európa történelme kezdetén úgy jelenik meg a magyarság, mint ellenséges, pusztító barbár; hunnok kalandozó ivadéka; harcos és kegyetlen nép, melynek támadásaitól óvakodni kell. A védekezés gyűlölete formálja ki a kutyafejű magyar képét. Az alak nyers vadsága enyhül ugyan, vonásai lassanként emberibbek lesznek, de a táj és nép képzete mégis telve marad rejtélyes, ellenséges elemekkel, míg lassan

¹ Trostler József: Ungarns Eintritt in das literaturhistorische Bewusstsein Deutschlands. Deutsch-ungarische Heimatsblätter. II. in 1.

— különösen délnémet vidékeken — a XIV. század körül fel nem tűnik a katolikus Magyarország képe, a keresztes háborúk emlékeivel, harcos és szelíd szentek — élükön Árpádházi Szt. Erzsébet — alakjaival megkoszorúzva.

A magatartás e lassú átalakulása a törökveszély idejében éri el a másik pólust: az európai humanizmus, melynek világában már magyar fények is fel-feltűnnek, Magyarországon a keresztény művelődés védőbástyáját pillantja meg. „Ha nem szenvedünk török tirannizmus alatt, ha nem kell a legsúlyosabb rabszolgaságot túrnunk, azt Isten után a magyar hősiességnek köszönhetjük.“¹ Ezt a képet a németországi „török-irodalomnak“ szinte beláthatatlan tömege viszi be a német köztudatba s kiszínezi a jelenvaló élmény forróságával s a barokk kaland és exotikum gazdag couleur localejával. A lelkesedés mögött azonban itt is felbukkan Opitz „horror Hungariae“-je, az utazók a véghetetlen mocsarak „morbus hungaricus“-áról értesítenek, a reformáció és ellenreformáció harcaiban megjelenik a törökkel paktáló magyar, a kereszténység ellensége. Bethlen Gábor, mintegy jellemző alakként, élesen támadó gúnydalok központjába kerül. S ezek a gúnyos irodalmi termékek tovább élnek a kuruckorig, hogy aztán velük együtt Magyarország is majd két évszázadnyi időre elmerüljön KeletEurópa érdektelen csendjébe.

Politikai okok s a porosz és magyar társadalmi szellem némi rokonsága kezdik a XIX. század közepétől fogva ismét táplálni a német rokonszenvet. Ez az inkább hangulati vonzódás határozott barátsággá fokozódik a vállvetve végigharcolt háborúban, a béke közös megaláztatásában s a revíziós mozgalmak érdekközösségében. De — különösen a déli vidékeken — már a békeévekben erős kritika tárgya volt a Habsburg-udvar magyar politikusa s Budapest mozgékony zsidósága, akik egyre erélyesebben törtek Magyarország politikai és gazdasági túlsúlyára. S ma is, a „völkisch“ gondolkodó német közvélemény a magyar beolvasztó politika képviselőiben látja a németiség „legveszedelmesebb faji, népi ellenségét“.

KELET-NYUGAT ELEMINEK VEGYÜLETE: a tájban megnyilatkozó ellentét; a rokon- s ellenszenv kettőssége: a szemlélő állásfoglalása mélyén meghúzódó feszültség. Ugyanezen színek s erők fény- és árnyjátéka jellemzi azt a képet is, mely a németiség tudatában a magyar népről és társadalomról él.

A külföldi első benyomása általában a nemzet arculatának határozott egysége. De ez egység mögött még a felületes szemlélő is színes sokféleséget sejt meg lassanként. A tájékozottabbak pedig világosan látják a Dunamedence népcsoportjainak a népvándorlás törmeléknepeiből, évszázadok különféle telepítéseiből egymásra s egymás mellé hordott konglomerátumát, mely a hátráltatott, meg-megszakadt történelmi fejlődés folyamán egységgé válni nem tudott. A XIX. század nemzetiségi torzsalkodásai, a sokat emlegetett magyarosító politika s a wilsoni elvek trianoni örülete a kisebbségi kérdések klasszikus

¹ Friedrich Achilles, Württemberg hercege mondása, 1655-ben.

földjévé avatták Magyarországot. A német közvéleményben természetesen a német kisebbség kérdése a legismertebb; erről nemrég esett szó a Magyar Szemle hasábjain is.

Hasonló sokféleség tűnik fel a nép vallási megoszlásában is. A katolicizmus fölényét általában a valóságnál nagyobbban tartják, mozgalmait a déli vidékeken állandóan figyelemmel kísérik. A nagynémet közvélemény előtt az egyházi nagybirtok szerepel legtöbbször, a „volksdeutschok“ a katolikus papságban látják a magyarosítás legvadabb harcosait. Protestantizmusunk világáról kevés hír érkezik; annál több szó esik a magyar zsidóságról: magyarországi helyzetéről, s a német írói s művészi világban játszott jelentős szerepéről.

Ugyanilyen, csak még élesebb tagozódás nyilatkozik meg a társadalmi képből. A reprezentáció egységes arculata, — az ú. n. „társaságinak korzón, zsúrokon, kaszinókban megnyilatkozó családiassága mögött hamarosan feltűnik, hogy „kevés helyén a világnak ily élesek a társadalmi különbségek s virágoznak így a kaszt-szellem“; annak ellenére, hogy igazán határozott jellegű osztálynak csak a végtelenül igénytelen, munkás és barátságos paraszt és a „feudális-úri“ réteg látszik. Ennek tagjai a gentrytól a főnemességig sok szint képviselnek ugyan, de az összeköttetések ápolása, a társadalmi reprezentáció, az egyházi és világi nagybirtok s a politikai befolyás erejével háttérbe szorítják az erősen kevert, meglehetősen szegény s túlbürokratizált polgári középosztályt. Nagybirtokaik, e felfogás szerint, az európai demokrácia botránykövei, abszolutisztikus, parlamentáris formákba burkolt diktatúrájuk a „reakció utolsó menedéke“.

Azt az erőt, mely ezeket a széthúzó elemeket mégis határozott egységbe fogja — az uralkodó rend diktatúráján, a földrajz és a gazdaság egységén túl — a magyar nacionalizmusban látja a német közvélemény. Ez a hazafiasság — a népi előfeltételek miatt — még sokkal inkább a művelődési, szellemi síkban nyilatkozik meg, mint más nemzeteknél. Integráló erejének sajátos példájául hozzák fel rendszeren a magyar középosztály erős idegennevűségét s a magyar zsidóság nacionalizmusát. Előfeltételeit a közös történelmi múltban, a táj átformáló erejében, a szokások, a környezet, az életformák hasonlóságában, a politikai s társadalmi reprezentációban kialakult szépség-ideál közösségében s nem utolsó sorban a trianoni békére jelentkező nemzeti visszahatásban keresik. Legmagasabbrendű s legsugárzóbb kristályosodását pedig a magyar állameszmében: „a magyarság igazi vallásának középpontjában“ pillantják meg.

Ennek a szinte vallásos hazafiasságnak erejét figyelik az egyszerű emberek, az idegenvezetők, az utcán járókelők szavaiban, a revíziós szellem harciasságában, a „nem, nem, soha“ s a „Magyar Hiszekegy“ hatékony plaszticitásában. Ennek a szellemnek megnyilatkozását látják a magyar katonaság szellemében, a leventék gyakorlatáiban s a kiránduló cserkészek dalaiban. Ugyanezen lélek sugárzását érzik az emlékművekben: a trianoni országzászló, a szabadságtéri emlékszobrok „néma lázadásában“, a millenniumi emlék s az ismeretlen katona sírjának komolyságában, de leginkább mégis a Vár történelmi környezetében, a Szentkorona s az államfő körül

folyó ceremóniákban; a korona- s palotaőrség felvonulásaiban. Ennek a háttérnek keretében nyer oly különös jelentőséget a magyar királykérdés s a „királytalan királyság“ különös jelensége.

Nacionalista német körökben a legnagyobb lelkesedéssel szemlélik s a pacifista-republikánus németiség mintaképeül állítják a magyar hazafiságot. Imponál nekik a magyar ellenállás határozottsága, a nemzeti reprezentáció pompája, arisztokratikus, hagyományos patinája, a szélső baloldali pártok visszaszorítása. Gyakran hallani itt a magyar katona dicséretét, a háborús fegyverbarátság s a közös küzdelem nem egy szép emlékét.

E lelkesedés mellett azonban szóhoz jutnak a kisebbségi kérdés s a Burgenland zavaró mozzanatai is s nem egyszer megszólal a kétség: megoldható-e egyáltalán a magyarság kérdése, áthidalható-e a nagy-magyar nacionalizmus és a tények között tátongó szakadék, nem rejlik-e a magyarság tragikumja éppen ez ellentmondás feloldhatatlan voltában?

Ez a halk ellenkezés határozott, sokszor éles kritikává erősödik a baloldal megnyilatkozásaiban. Itt alig titkolt ellenszenvvel nézik „a magyar feudális fascizmus párturalmi rendszerét“, társadalmi igazságtalanságait, a „magyar glóbusz“ gögös politikai elzárkózását, olaszbarát irányát, a nemzeti reprezentáció „időszerűtlen, ihres teatralitását“, „a nemzeti érzés sovinizálódását“, s csendes elégtétellel szemlélik a magyar társadalom lassú átrétegződését s radikálizálódását.

„A MAGYAR KULTÚRA, ha szervesen akar kinőni az adott feltételekből, agrárkultúra kell hogy legyen“. Magyarország a németiség számára ma is elsősorban a nagy búzaföldek, a szép lovak, a rotyogó üstök, zsiros falatok s jóízű kortyok hazája, ahol a gazdasági válság nem jelent forradalmi veszélyt, mert a termékeny föld gondoskodik a mindennapi kenyérről.

Ezen az alapon állnak, mikor rokonszenvel figyelik mezőgazdasági kultúránk fejlődését, de bosszús ellenkezéssel hányják szemünkre „melegházi iparunkat“ s „túlméretezett intelligenciánkat“, melynek rengeteg értéke úgyis csak külföldre szóródik. A tanyai iskolákat nagy elismeréssel ismertették, a „magas kultúra politikáját“, mely közepes átlag mellett csúcsteljesítményekre törekszik, nem minden fölényeskedés nélkül, fölöslegeseknek nyilvánították. Az természetesen kellemes benyomást tesz, hogy a németet csaknem mindenütt megértik, hogy a külföldi kollégiumok közül kettő német területen van, de a magyar tudományról legfeljebb, személyes kapcsolatok révén tudnak — orvoskörökben általában dicsérik klinikáinkat s orvosainkat — a deutsch-ungar Semmelweissen s Eötvösön kívül leginkább még a szépszámú németországi magyar tudóst ismerik.

A képzőművészetek terén is igazán magyarnak csak a hagyományos népi iparművészetet tartják. Ezen túl legfeljebb egy-két név: Munkácsi világmárkája, a müncheni magyaroknak, Hollósy iskolájának emlékei, a Németországban működő magyarok, elsősorban rajzoló és fotográfusok; egy-két magyar gyűjtemény s a Szépművészeti Múzeum ismeretesei. Valami sajátosan magyar stílusról hallani sem akarnak; építészetünket európai áramok — elsősorban

a délnémet barokk s a Jugendstil — legkeletibb kihangzásának, festészetünket München és Párizs furcsa vegyületének tartják. Az az egy-két műértő, aki egyre türelmetlenebbül várja a berlini magyar gyűjteményes kiállítást, mégis leginkább a színezés könnyed gazdagságában látja a magyar alkotóösztön megnyilatkozását.

Nem sokkal jobban áll irodalmunk ügye sem. A magyar exportirodalom, a nagyvárosok ez üres, múltó hatású szórakoztatója, élén Molnár Ferenc újra s újra feltámadó darabjaival, általánosan ismert. De mit mond ez a magyarságról? Legfeljebb az operett s a film kliséit variálja tovább. Klasszikusaink egész sorának neve átment lassan a német köztudatba, nagyrészt a hivatalos vagy hazafias propaganda s általában gyenge vagy avult fordítások segítségével. De Petőfi alig több távoli, romantikus nagyságnál, Madách nem tud szabadulni Faust árnyékától, Jókai csak az érzelmek s tettek feledésbe merülő kalandora s a többiek mindannyian nevek csupán. Modern íróink munkáival, magyar újságírók egész seregével találkozunk ugyan lépten-nyomon a napilapok s folyóiratok hasábjain, de mindez az átlag-irodalom síkját jelenti csupán. A magyar irodalom nem tudta áttömi a közönyösség falait; Adyt, Mórícot, Kosztolányit s a többieket jóformán csak az irodalom szűkebb köreiben tartják számon.

Egyedül a zene az a művészet, amelyben a magyarság tényleg sajátos és jelentős szint látszik képviselni. Azt az általános véleményt, hogy a magyarság rendkívüli mértékben muzikális, igazolni látszik azoknak a hites előadóművészeknek, hegedűsöknek, zongoristáknak s énekeseknek hosszú sora, akik a német zenei életben oly nagy szerepet játszanak. De rajtuk túl, a modern zeneszerzők között, első helyen emlegetik Bartók Bélát, akinek jelentősége minden kortársánál nagyobbak látszik, mellette Kodály Zoltánt. A nagyközönség számára természetesen a magyar műzenét mégis csak Brahms magyar táncai, Berlioz Rákócziindulója s mindenek előtt a deutsch-ungar Liszt magyar rapszódiai jelentik. A könnyebb társasági zenét a budapest—bécsi melodikus, kissé szentimentális, kissé vérforraló s mindennekfelett színes operettmuzika képviseli s a mindennél népszerűbb cigánybandák: „a magyar népdal hordozói s a magyar néplélek jellemző kifejezői“. Roppantul imponál vérükben rejlő muzikalitásuk, s a németeknél ma már teljesen ismeretlen, kotta nélküli szabadonimprovizáló előadómódjuk.

A németiség a magyar kultúra sajátos jellegét nem a tudományban, a művészetben, irodalomban keresi, hanem a megjelenésben, szokásokban, temperamentumban: nem a szellem, hanem az etnikum síkjában.

Irodalom, újság és tudomány egyre erősebb érdeklődéssel fordul a magyar népelet felé. Valami ősi természetességet, civilizációtól meg nem rontott eredetiséget, Középeurópa egyetlen, még viszonylag ismeretlen exotikus szigetét látja benne. Az érdeklődést elsősorban a megjelenés egyéni formái: az egyszerű, fehér, földszintes faluk, a tarka népviseletek, a közös ünnepek, népszokások, a föld-és szőlőművelés, a halászat, a pásztorkodás s a falusi élet csendes mozdulásai ragadják meg. De még érdekesebbek az „úri“ réteg etnikai jellegű megnyilatkozásai: a vidéki barokk kastélyok, a disz-

magyarok, a magyar kocsiszás, a bábolnai négyesek, a sallangos szerzők s kocsislibériák, a vadászatok, a cigánnyal-pezsögövd, csárdással magyarosan mulatni-tudás, a társadalmi és politikai reprezentálás fölénye, a Szt. István naphoz hasonló tömegmegmozdulások népszerűsége és fényessége.

Mindebben egyrészt valami egészségesen földbegyökerező naiv konzervativizmust, másrészt bizonyos pompázni vágyó, teatrális hajlamot vélnek felfedezni. Ugyanezt az ellentétet látják továbbfejlődve, kiegészülve a magyarságnak, „a szuperlativuszok leglírabb népének“ jellemében is. A mosolygó, nem egyszer bohémas nemtörődöm-séggé erőtlenedő vidámság mellett a harag s keserűség vad kirobbanásait; a poroszos „strammság“, a nem egyszer barbársággá fokozódó katonai erények mellett a passzívul szemlélődő melankóliát hangsúlyozzák. Legjellemzőbb vonásukul azonban a vendégszeretetet, a társas ösztön erős fejlettségét, s a szegénységben és gazdagságban egyaránt megnyilatkozó „úri“ szellemet emelik ki. Ezért a szellemért rajong Hermann Kayserling, aki az arisztokratikus életforma végső menedékét látja Magyarországon s ez legnagyobb botrányköve a „Herrenvolk“ s a „Land der Exzellenzen“ minden ellenségének.

VALÓBAN: A MAGYARSÁG NEM TUDTA KÖZÖLNI a világgal léte, öntudata legmélyebb problémáit, — mert azt tudnunk kell, hogy a világon a legjobban mégis csak a németiség ismer bennünket. Irodalmunk, művészetünk: a nemzeti művelődés szellemének hordozói jórészt ismeretlenek. Csupán népiségünk, nem erkölcsi egyéniségünk és öntudatunk tükröződik a német szellemben: a rokon- s ellenszenv változó ítéleteinek fényében, a közel-kelet színes, kissé egzotikus atmoszférájába burkolva, romantikus hangulatiságától soha egészen meg nem szabadíthatóan. Ha ismerik is műveltségünk európai jellegét, nem ezen van a hangsúly, hanem azon, hogy „a végtelen turáni puszták örök vágya álmodik itt az európai intellektus leikével“.

Szokás a német szellem súlypontját a tudomány, világnézet, filozófia folytonos forradalmaiban, a franciáét a világos észnek, az elegáns szellemnek, s a civilizáció szabadságának kultuszában, az amerikaiét a szabadkereskedelem s a demokrácia roppant hódításában felismerni. Ha mindenáron keressük azt a többé-kevésbé találó címkét, mellyel egy nép szellemi tehetségének irányát meg szokták jelölni, a magyarságban talán a politikai hagyományoknak, az államalkotó kedvnek és képességnek minden mást meghatározó fölényét állapítják meg. De a németek szemében nem egyszer úgy tűnik fel, mintha ez az öntudat elhomályosult, ez az erő megtévedt volna: a magyarság mintha nem látná tisztán dunai küldetését, mintha nagyon is elzárkózott volna lassan időszerűtlenné vált álmai s vágyai világába.

Okos németek ebben a magánosságban látják a magyarság legmélyebb tragikumát. Valahol Európa keletén él egy nép, mely a virágzás öntudatlan törvényeit követve, vagy a „reményetlen kötelességteljesítés“ keserű páthoszával, de mindenképpen alig hallhatóan mondja társtalan monológjait.

KERESZTURY
DEZSŐ